

СРЕМСКИ КАРЛОВЦИ И ОКОЛИНА У ОРГАНИЗАЦИЈИ СЛОБОДНИХ АКТИВНОСТИ У НАСТАВИ ГЕОГРАФИЈЕ

SREMSKI KARLOVCI IN ORGANIZATION OF FREE ACTIVITIES IN GEOGRAPHY TEACHING

Анђелија Ивков*, Јасмина Петковић**, Љубица Ивановић*

РЕЗИМЕ: *Сремски Карловци су насеље које је далеко познато по свом културно-историјском значају. Поред културно-историјског значаја за развој Ср. Карловаца велику улогу имали су природни услови. Као такви веома су инспиративни за обрађивање на часовима слободних активности у настави географије. На часовима слободних активности ученици ће обрадити Ср, Карловце са свих аспеката. На часовима ће се више обрађивати друштвено-географске карактеристике од физичко-географских јер су ипак више захваљујући њима Карловци стекли значај који данас имају. План и програм слободних активности је поред обрађивања Ср. Карловаца, обухватио и цртање карата, графикона, табела, прављење макета и рељефних модела. Што је веома важно за сваки географски приказ неке области, као и за уопштено географско знање. На овај начин поред стицања знања о Ср. Карловцима, ученици ће бити оспособљени за коришћење свих очигледних и неких помоћних техничких средстава. Стицање оваквог знања на крају школске године може се сматрати правим успехом и за ученике и за наставника.*

Кључне речи: *географија, Сремски Карловци, слободне активности у настави географије*

ABSTRACT: *Sremski Karlovci is a small town far well-known for its cultural and historical importance. Beside that, nature such a great role for a developing Sremski Karlovci. Being activities in geography teaching. During these classes students will get familiar with all aspects of Sremski Karlovci. Socially geographical characteristics will be discussed more than physically geographical ones, because they are more significant for the importance that Sremski Karlovci have today. The curriculum of Sremski Karlovci involves chart drawings, graphs, tables, making models as well as relief models, which is very important for any geographical image of an area and also for general geographical knowledge. In this way, students will be able to use all obvious and some extra technical devices while learning about*

* Универзитет у Новом Саду, Природно-математички факултет, Департман за географију, туризам и хотелијерство, Трг Доситеја Обрадовића 3, Нови Сад

** Професор географије, Сремски Карловци

Sremski Karlovci. This way of learning at the end of the school year can be considered as a true success both for students and teachers.

Key words: *Geography, Sremski Karlovci, free activities in geography*

УВОД

Слободне активности спадају у ваннаставне активности. Оне имају одређену улогу и место у јединственом васпитно-образовном систему. Слободне активности треба да буду организоване према способностима ученика и њиховом интересовању, али да не одступају од основних тенденција у васпитању и образовању. Проучавање локалне средине у настави географије неопходно је у току читавог школовања. Приликом таквог проучавања код ученика се развија способност опажања, утврђивања и представљања чињеница, анализе, расуђивања, каузални начин мишљења и извежбаност у коришћењу аудио-визуелних средстава и у читању географских карата и брзом сналажењу на њима.

У оквиру редовне наставе не постоји могућност детаљнијег упознавања ученика са местом у коме живе, тако да је потребно изаћи ван њеног оквира и пружити ученицима неопходно знање о својој околини, а идеално решење овог проблема су часови слободних активности. Значај проучавања Сремских Карловаца у настави слободних активности огледа се у великом културно-историјском богатству овог места.

УЛОГА СЛОБОДНИХ АКТИВНОСТИ У НАСТАВИ ГЕОГРАФИЈЕ

Географија својим садржајима пружа велике могућности за рад у слободним активностима ученика и задовољавање њихових интересовања. Програмски садржаји слободних активности углавном следе садржаје наставе али они могу, чак и треба да излазе изван оквира наставе како би се обезбедила разноврсност облика и метода рада.

Слободне активности представљају вид рада организованих група ученика, који ученици обављају ван редовних часова. Наставни садржаји нису строго везани за разред, тако да на основу тога треба формирати групе ученика према њиховим склоностима, водећи рачуна о психофизичким могућностима ученика, а програм се може реализовати као релативно самостална целина. Приликом формирања група треба водити рачуна о броју ученика који ће представљати одређену групу. Искуство је показало да се најбољи резултати постижу у групама величине од 10-15 ученика. Пожељно је да припадници група имају развијену способност посматрања, да се добро сналазе на географским картама, да имају склоност ка трагању за литературом и другим потребним изворима за обраду, да поседују осећај орјентације у простору, да су креативни (Ромелић, 2003). За садржај рада групе најбоље је узети географску материју која надопуњује, продубљује и проширује градиво.

ЗНАЧАЈ ПРОУЧАВАЊА ЛОКАЛНЕ СРЕДИНЕ У НАСТАВИ ГЕОГРАФИЈЕ

Локална средина означава просторно ограничени, мањи или већи крај или предео у чији састав улази читав низ елемената физичкогеографског и антропогеографског карактера, међу којима се својим значајем нарочито истичу два основна елемента, човек и предео (Рајичић, Васовић, 1964).

Вежбе и проучавања на терену у вези са географијом могу бити веома разноврсни. Они се могу састојати од испитивања само једног елемента локалне средине или од проверавања

и допуњавања раније стечених резултата. Ученике треба што више изводити на терен током школске године, учити их да посматрају и помагати им да виде и проналазе оно што је карактеристично. Да би се посматрањем постигли што бољи резултати задаци морају бити што јасније постављени, посматрање мора бити планско и унапред добро припремљено, односно, ученик мора имати неопходно знање о предмету или појави коју посматра. Према томе, успешност посматрања највише зависи од талента, знања и вештине ученика, али и од предходних припрема за излазак на терен.

Пред-припреме. Предходне припреме подразумевају да је ученик обавештен о месту које ће посматрати као и да је направио план рада. У највећем броју случајева план рада припрема наставник. Избор терена треба извршити с обзиром на циљ који се жели постићи и на ученике којима ће тај рад бити поверен. Од избора терена зависи у великој мери успех читавог подухвата. Када наставник изабере терен, треба да пошаље децу да га и они виде, како би могли колективно да учествују у састављању плана рада. Тек пошто се изврши избор терена и предмет проучавања, наставник ће упознати ученике са тим шта ће посматрати, на који начин ће испитивати и која средства ће при томе користити, јер је неопходно и њих припремити за извршење задатка који им се поверава.

Припреме. Рад на припреми ученика треба да се састоји у томе да ученици науче да се служе неопходним инструментима, да навикну на коришћење документације и на њену анализу и примену. Ученицима треба пружити она знања која ће им помоћи да успешно обаве своје испитивање на терену. На вишем степену основне наставе, наставник ће се најпре потрудити да заједно са ученицима јасно постави проблем и да утврди његове различите елементе, а посебно главне факторе и главне акције. Наставник овом приликом може постепено упознати ученике са најбољим начином за решавање тог проблема и објаснити им потребу да се тај проблем ради боље анализе привремено рашчлани на главне елементе. То рашчлањивање ће довести до формирања група, од којих ће се свака бавити једним елементом проблема. На крају припреме пожељно би било ради оријентације у раду разделити ученицима упитник на који ће она по повратку са терена дати што прецизније одговоре (Рајичић, Васовић, 1964).

ПРИМЕР ОРИЈЕНТАЦИОНОГ ПЛАНА РАДА ЗА ЧАСОВЕ СЛОБОДНИХ АКТИВНОСТИ У СРЕМСКИМ КАРЛОВЦИМА

Задаци које ученици треба да изврше у току школске године на часовима редовне наставе унапред су одређени наставним планом и програмом. План и програм свакако постоји и у оквиру слободних активности, али овај план није строго одређен. Он се може мењати у зависности од интересовања ученика као и од могућности извођења часова слободних активности, јер су за извођење појединих часова потребни одговарајући услови као што су: временске прилике, радно време одређених установа које су предвиђене за обилазак, одговарајућа наставна средства и др. Није пожељно да наставник сам саставља план рада, он треба да буде резултат заједничког настојања и договора наставника и ученика.

У *септембру* врши се упис нових чланова и израђује план и програм за целу школску годину. Ученици ће сређивати географску учионицу и посетиће манифестацију „Бранково коло“ на Стражилову.

Након уписа нових чланова, наставник ће ученицима изложити план и програм за целу годину који ће затим заједно анализирати. Ученици би требали да дају своје предлоге и сугестије, како би и они били укључени у процес израде плана и програма. ако је планом и програмом предвиђено да се у VIII разреду током целе године обрађује Србија проучавање места у коме се налази школа и у коме ученици живе на часовима слободних активности у потпуности

би се уклопило и употпунило њихово знање из области планираног градива за целу школску годину. Ученици ће бити обавештени да се Сремски Карловци обрађују целе године и образложено им је због чега се изучавају на часовима слободних активности, што ће код њих сигурно изазвати позитивне реакције.

Постоји више разлога због чега је ученицима интересантно да проучавају Сремске Карловце, као прво то је место у коме они живе и за које их све везује, о њему већ доста знају, тако да ни једно насеље не познају боље од свог и на једноставан начин могу да приступе проучавању свог насеља. ченици ће такође бити обавештени о начину рада током године, односно да ће се на часовима најчешће примењивати групни и индивидуални рад и да ће се користити географске карте, текстови, слике, цифарски материјал и графичко представљање, да ће излазити на терен и радити у природи када год временски услови то буду дозвољавали. Њихов задатак биће да прикупе што више материјала о Сремским Карловцима као што су фотографије, разгледнице, рекламни материјал и да пронађу што више литературе о њима. Најтежи задатак је израда макета. Једна група ученика добиће задатак да изради макете најзначајнијих зграда у ужом центру Сремских Карловаца, тако што ће свако радити по један објекат. Приликом прикупљања података пожељно је да наставник ученицима да упутства о томе којој би установи могли да се обрате и које изворе да користе да би дошли до жељених информација.

На почетку сваке године било би пожељно уредити географски кабинет. Уређивање школског кабинета има велики значај за мотивацију ученика у даљем раду и код ученика развија креативност. Пре него што почну са радом наставник је дужан да ученицима да детаљна упутства за индивидуални рад. Наставник је дужан да радне задатке раније припреми, а на часу их да је ученицима по строгом логичком реду. *Прва група* добиће задатак да од фотографија и разгледница које су прикупљали током летњег распуста направе селекцију фотографија које ће користити при изради панорама на тему „Јесен у Сремским Карловцима“. Ученици ће поред фотографија и разгледница на панору стављати и текстове који одговарају фотографијама. *Друга група* ученика добиће задатак да изради макету ужом центра Сремских Карловаца. Макете које ће ученици радити у току летњег распуста требало би да се споје у једну макету која би требала да представи ужи центар града. Све макете биће рађене од истог материјала, картона и урађене приближно истих величина, по предходном упутству наставника, како приликом спајања не би одударале једна од друге. Урађена макета биће изложена у географском кабинету. Трећа група ученика нацртаће мапу Сремских Карловаца, која ће такође красити зидове овог кабинета.

У току септембра у Сремским Карловцима се одржавају две манифестације, „*Бранково коло*“ и „*Карловачки ликовни салон*“. Веома је значајно да ученици посете манифестацију „*Бранково коло*“ прво због њеног великог значаја, као и да би стекли навiku да и самостално посећују оваква културна дешавања. То је био и основни разлог због чега ће ученици у оквиру наставе слободних активности присуствовати овој манифестацији на Стражилову.

Излазак из учионица за ученике представља право задовољство. Овом приликом они су ослобођени свакодневног рада у учионици. Ученици су у прилици да се више друже и јачају дух колектива, док са друге стране усвајају и одговарајуће знање о некој области. За њих је ово идеалан спој лепог и корисног. Ученици ће на Стражилово, које је удаљено од Сремских Карловаца 4км, ићи пешке. Када стигну на Стражилово, ученици ће пратити програм – Песничка трибина и уживати у програму који ће излагати наши најзначајнији уметници. Након тога уследиће пешачење до Бранковог гроба на коме ће учесници програма положити венац. Овом приликом један ученик ће изложити раније припремљен реферат о животу и делу Бранка Радичевића.

У *октобру* наставник ће са ученицима обрађивати виноградарство. Проучавање ће обухватити бербу грожђа, обилазак значајнијих карловачких подрума вина, цртање графикона, карата и табела, као и једно предавање о виноградарству у Сремским Карловцима.

Октобар месец је значајан за Сремске Карловце због одржавања манифестације „*Грожђебал*“. Ученици би добили задатак да прикупе за час што више података о берби грожђа у њи-

ховом месту и да га на следећем часу изложи у виду реферата. Један од ученика добиће задатак да припреми реферат о берби грожђа у Карловцима (где му као литература може послужити књига Жарка Димића – „Сремски Карловци“).

Након бербе грожђа завршавају се радови у виноградима, а вино се преноси у подрум. Пошто су се ученици упознали са бербом грожђа, област коју би следећу требали да проучавају била би подрумарство. Најбољи начин да се упознају са подрумарством је свакако обилазак подрума једних од најбољих произвођача вина. Обилазак је укључио подруме вина као што су Живановић, Бајило, Дулка, Роша, Мерц и вински подрум земљорадничке задруге. Један од ученика изложиће реферат о подрумарству непосредно пре обиласка подрума (где му као литература може послужити књига Захарија Орфелина – „Искусни подрумар“ и Жарка Димића – „Сремски Карловци“).

За слободне активности из географије приликом проучавања виноградарства ипак су најважнији природни фактори који утичу на развој виноградарства, а то су рељеф, геолошки састав, педолошки састав, клима и хидрографске карактеристике. За ученике је овом приликом веома важно да сами дођу до података и донесу своје закључке колико ови фактори утичу на виноградарство. Ученици би добили све непходне инструкције и били би упућени на групни рад.

Прва група добиће задатак да изради педолошку карту Сремских Карловаца. На основу ње ученици треба да изведу закључке о томе које врсте земљишта одговарају виновој лози и која су још места су погодна за винову лозу, а да је ту нема.

Друга група добиће задатак да одреди процентуално колику површину заузимају виноградни од укупне површине Карловаца и да резултате представе графиконом.

Трећа група добиће задатак да утврди утицај природних фактора на квалитет вина. Ученици би изабрали два винограда, један окренут ка истоку и у близини Дунава и један окренут према западу и доста удаљен од Дунава. У време бербе ученици ће пробати грожђе из оба винограда и утврдити колико природни услови утичу на сласт грожђа. У питању би био Карловачки ризлинг. Иако су ови фактори једнако изражени на целом подручју Сремских Карловаца, када ученици буду пробали грожђе из оба винограда и помоћу аерометра проверили проценат сласти ипак ће се јавити разлике у квалитету грожђа у ова два винограда.

Предавање о виноградарству је потребно да би ученици у потпуности могли да повежу своје стечено знање и да би схватили значај који је оно имало кроз историју и данас, и колико је утицало на развој Сремских Карловаца. Предавање би требао да одржи наставник (као извор података може користити истраживања института за воћарство и виноградарство пољопривредног факултета из Новог Сада и карловачке земљорадничке задруге и књигу „Сремски Карловци“ у којој се налазе текстови великог броја аутора, међу којима треба да обрате пажњу на текстове Косте Петровића о виноградарству и књига Жарка Димића „Сремски Карловци“).

У току *новембра* ученици ће на часовима слободних активности прикупљати податке о историјским споменицима и знаменитостима у Сремским Карловцима; припремаће материјал за школску изложбу и слушаће наставничко предавање о Карловцима као граду филма.

За чланове слободних активности *предавање о историјским споменицима и знаменитостима у Сремским Карловцима* веома је важно јер је ретко које место богато историјским споменицима и знаменитостима као Сремски Карловци. Уз проучавање ових историјских споменика ученици ће се делимично упознати и са историјом овог насеља. О бројности и важности ових објеката говори и податак да је шири центар града под заштитом државе као просторно културно-историјска целина.

Предавање ће држати наставник (где му као литература може послужити књига Војислава Магића – „Карловачке цркве“, књига Павла Васића – „Уметничка топографија Сремских Карловаца“ и Косте Петровића – „Историја Карловачке гимназије“).

Школске изложбе имају велики значај за ученике јер покрећу код ученика мотивацију за радом и развијају креативност. Иако приликом прикупљања материјала они могу да усвоје доста знања, они спремање за изложбу схватају искључиво као креативни рад. Баш због тога

могу уз то доста да науче јер нове информације усвајају као занимљивости о Карловцима, а не као обавезу. Овом приликом ученици би имали задатак да прикупе материјал за изложбу која носи назив „Карловци некад и сад“. Ученици би излагали разгледнице и цртеже које су сами нацртали. Мотиви које ученици најчешће цртају, су углавном везани на Стари Дунав као и старије карловачке куће. Прављење колекција на часовима слободних активности изазива код ученика задовољство, али и ствара осећај одређене одговорности према раду. Часови слободних активности пружају ученицима изузетно широк простор у коме ће моћи да се изразе на најразличитије начине.

Наставник ће ученике овом приликом поделити у четири групе. Прва група добиће задужење да прикупља фотографије, друга група разгледнице и трећа репродукције слика познатих уметника на којима су Сремски Карловци. Четврта група добиће задатак да прикупља старе предмете које су некада користили стари карловчани. На крају године свака група изложиће своју колекцију на изложби.

Због великог броја филмова који су снимљени у Сремским Карловцима, наставник је један час посветио баш овој теми. Циљ овог часа слободних активности био је да би се ученици по ко зна који пут уверили колико су Сремски Карловци значајни и познати, да су Карловци град музеј, и да је због тога веома важно да што више науче о њима. Филмски редитељи са својим екипама, чести су гости Карловаца.

Децембар. У току овог месеца наставник ће одржати једно предавање о историјском развоју Сремских Карловаца. Ученици ће прикупљати податке о насељу, становништву и привреди краја и израђиваће макете.

Предавање о историјском развоју Сремских Карловаца потребно је да би се ученици увели у предстојеће градиво, јер ће се наредних неколико месеци обрађивати друштвено-географске карактеристике Сремских Карловаца.

Прикупљање података о насељу, становништву и привреди краја. На овом часу ученици ће добити задужење да прикупе што више података о насељу, становништву и привреди Сремских Карловаца. За ученике је ово прикупљање материјала важно да би у потпуности били укључени у следеће наставне јединице које ће се обрађивати на часовима слободних активности. Када се на наредним часовима буде радила свака од ових друштвено-географских карактеристика посебно, ученици ће већ унапред усвојити основно предзнање из ових области због чега ће им бити много лакше да прате наставу и сами се укључују у њу. Ученици би били подељени у три групе. Прва група ће добити задатак да прикупи податке о становништву, друга о насељу и трећа о привреди Сремских Карловаца.

Свака група је прикупљени материјал требала да донесе на оном часу на коме ће се обрађивати дата област. Наставник је дужан да ученике обавести недељу дана раније када ће се област о којој су скупљали податке обрађивати.

Израда макета. Пошто су ученици већ радили макете није им потребно давати посебна упутства о њиховој изради. Једна група добиће задатак да уради макету Дударе, друга макету Доке, трећа Пиваре, четврта улицу Митрополита Стратимировића и пета Белило. Подручје центра је овом приликом изостављено јер су га ученици већ радили, али ће раније урађену макету центра искористити на крају приликом склапања свих макета. Све макете радиће се од истог материјала, картона али за израду околних објеката могу да користе различите материјале. Наставник ће све време помагати ученицима око израде макета, на тај начин што ће им давати корисне савете како да макете ураде на што једноставнији начин. Израда макета осталих делова насеља је потребна да би се Карловци представили у целини, јер је центар најважнији за посетиоце али не и за ученике карловачке школе.

Јануар. На почетку првог полугодишта наставник ће одржати предавање о метеоролошким инструментима. Ученици ће излагати реферате о становништву и цртати и анализирати табеле и графиконе.

Предавање о раду метеоролошке станице. Упознавање ученика са радом метеоролошке станице на часовима слободних активности веома је важно јер је ово можда једина прилика у

току основне и средње школе када ће ученици бити у прилици да се упознају са радом инструмената који се користе у метеорологији. После предавања о инструментима наставник може организовати квиз и поделити ученике у три такмичарске групе. Циљ овог квиза је понављање и проверавање усвојеног знања у току часа. Наставник ће ученицима показивати слике метеоролошких инструмената. Ученици ће се такмичити у стеченом знању о овим инструментима на тај начин што ће погађати на основу слике о ком инструменту је реч и чему служи. Спровођење оваквог вида понављања има позитиван утицај на ученике јер се уз понављање забављају, јачају колектив и развијају такмичарски дух.

Анализа прикупљених података о становништву. Група која је на једном од предходних часова добила задатак да прикупи материјал о становништву, на овом часу би требала да изложи резултате свог рада. Групе које су имале задатак да прикупе материјал о привреди и насељу повезиваће развој становништва са развојем привреде и насеља. Ученик би за реферат о становништву користио радове Групе аутора, 1999. Становништво Срема. Регионално географска проучавања Војводине и књиге Слободана Ђурчића – „Становништво фрушкогорске области“, као и резултате проучавања РЗС-а, Београда.

Организовање рада на цртању графикона и табела. На основу добијених података о становништву ученици ће добити задатак да представе ове податке табеларно. Цртање табела је потребно да би се ученици навикли на рад са цифрама. У погледу коришћења цифарског материјала наставници морају бити јако обазриви, јер не смеју обасипати ученике гомилом цифара, али их не смеју у потпуности ни занемарити (Ивков, 2002). Ученици ће подељени у групе добити следећа задужења: прва група да представи табелом број становника Сремских Карловаца по годинама пописа, друга да графички представи кретање броја становника Сремских Карловаца између 1869. и 1991. по годинама пописа, трећа да табелатно представи бројно стање и удео у укупној популацији већих етничких група.

За **февруар** месец планом и програмом је предвиђено читање географске литературе о Сремским Карловцима, обрада података о привреди и организовање рада на цртању карте рељефа.

Читање географске литературе о Сремским Карловцима. У наставној пракси често се уместо наставниковог излагања може применити и текст-метода тј. читање одговарајућих текстова. Примена овог метода у настави слободних активности је веома значајна, јер се на тај начин код ученика развија навика да тако самостално стичу нова знања ван наставе и по завршетку школовања. Најважније је да ученик схвати садржај текста и да га наставник оспособи да може да уочи географске везе и суштину процеса и да може самостално да сагледа целину. Успешно читање текста треба започети прелиминарним прегледом датог текста, како би се што лакше уочила његова суштина. Текст се мора читати у целини са посебним освртом на детаље. Такође је неопходно вршити анализу и бележење најважнијих делова текста и издвајање непознатих речи и израза. Након читања текста наставник треба да провери да ли су ученици прочитали текст са разумевањем и да ли су уочене најбитније чињенице (Ивков, 2002). На овом часу ученици би читали текст Косте Петровића- „Карловачка поља“.

Обрада података о привреди Сремских Карловаца. Група ученика која је на једном од предходних часова добила задатак да прикупи податке о привреди краја на овом часу би изложила своје резултате о привреди Сремских Карловаца. Након њиховог излагања у анализи прикупљеног материјала учествовали би сви ученици. Проучавање привредних карактеристика Сремских Карловаца важно је да би ученици увидели на каквом је нивоу развијености насеље у коме живе. Један од ученика изложиће реферат (где му као литература може послужити књига Групе аутора, 1994. – „Географске монографије вијвођанских општина“).

Организовање рада на цртању географских карти. Цртање географских карата веома је важно за ученике јер ће самосталним уношењем података на карту потпуно схватити област коју обрађују. На овај начин наставник ће их оспособити за цртање различитих тематских карта. Ученици би на овом часу требали да имају задатак да нацртају геоморфолошку карту Фрушке

горе. Наставник би требао да пружи ученицима сва упутства око цртања карте. За цртање карте ученици би од прибора користили само дрвене бојице.

Март. У току овог месеца ученици ће гледати документарну емисију о Сремским Карловцима, обрађиваће прикупљене податке о насељу и гледаће слајдове фотографија старих Карловаца.

Гледање документарне емисије о Сремским Карловцима. Наставник ће за овај час припремити документарну емисију о Сремским Карловцима. У овој емисији (коју је припремила ТВ НС) су познати и угледни карловачки уметници излагали су своје знање о Карловцима. На ученике би гледање ове емисије требало да утиче веома позитивно. Први разлог је тај што ученици нису често у прилици да гледају емисије овог карактера на часовима и други разлог је то што су о њиховом насељу говорили успешни људи у којима неки од њих проналазе свој узор.

Обрада прикупљених података о насељу. Анализа прикупљених података о насељу заокружиће пручавање друштвено-географских карактеристика Сремских Карловаца. Сав материјал који су прикупили, ће приложити и требали би сви заједно извршити његову анализу. Пошто је историјски развој насеља већ обрађиван, ученици би за овај час требали да припреме материјал о морфолошким карактеристикама Сремских Карловаца. Један ученик ће изложити реферат (у коме као литературу може користити књигу Слободана Ђурчића – „Насеља Срема“ и Групе аутора, 1994. – „Географске монографије војвођанских општина“).

Гледање слајдова фотографија старих Карловаца. Да би се ученици уверили у веродостојност података о морфолошким карактеристикама Сремских Карловаца, уследиће гледање слајдова фотографија старих Карловаца. Примена слајдова на часовима слободних активности значајна је јер је концентрација пажње јача у разреду приликом анализе слике него у природи, где велики број објеката одвлачи пажњу ученика од датог циља посматрања. Да би слика одиграла ону улогу коју од ње очекујемо у настави, потребно би велику пажњу посветити њеном избору, јер све слике нису погодне за наставу.

Април је испланиран тако да се током њега прикупљају подаци о физичко-географским карактеристикама Сремских Карловаца, ученицима се дају упутства о прављењу рељефних модела и припрема се план за излет.

На часу прикупљања података о физичко-географским карактеристикама Сремских Карловаца наставник би требао да ученицима да детаљна упутства о начину на који ће обрадити физичко-географске карактеристике насеља. Такође је битно да им нагласи на шта посебну пажњу треба да обрате, односно који су то фактори најважнији за насеље. Ученици би били подељени у шест група које ће изучавати: геолошку грађу терена, геоморфолошке карактеристике Сремских Карловаца, затим климатске, хидролошке педолошке и биогеографске карактеристике насеља. Наставник ће након поделе упутства за групни рад упутити ученике на литературу коју би могли да користе. Циљ овог групног рада ће бити да ученици сами схвате значај физичко-географских карактеристика Сремских Карловаца. На овај начин ученици ће усвојити веће знање него приликом наставничког излагања. Због тога је важно ученике што чешће пушћивати на самостални рад.

Израда рељефног модела Сремских Карловаца. Сремски Карловци су одличан пример за израду рељефних модела због разноликости рељефа, Фрушке горе са једне стране и инудационе равни Дунава са друге стране. При изради рељефа ученици би користили сандук с песком величине 110×130×15 цм. Слој песка у сандуку може бити произвољан али не мањи од 3-4цм. Ученици би прво просејали, а потом поквасили песак јер се са сувим песком не може радити. Након тога ученици ће заједно са наставником одредили размер, такав да у сандук с песком може да стане рељеф целог места. Да би рељеф добио што природнији изглед ученици ће на њему поједине објекте представљати онако како се они виде у природи. Ученици ће путеве обојити белом бојом, а Дунав и остале водене површине плавом бојом. Парк и шуме представили би дрвћем које ће урадили од пластелина, а подлогу би обојили зеленом бојом. Насеља ће означити коцкицама које ће обојити у боју цигле. Део насеља поред реке означити ће тамно зе-

леном бојом, а удаљеније делове представиће све светлијом бојом. Брда ће обојити жућкастом бојом, а врхове брда браон бојом. Железничку пругу би обојили црном бојом.

Припремање плана за излет у Сремским Карловцима. На почетку часа наставник би требао да изложи ученицима детаљан план излета како би се они добро припремили за тај час. Рад на припреми ученика треба да се састоји у томе да ученици науче да се служе неопходним инструментима, да навикну на коришћење документације и на њену анализу и примену. Поред тога ученицима треба пружити или са њима обновити, она знања која ће им помоћи да успешно обаве своје испитивање на терену (Рајичић, Васовић, 1964).

Пошто се за излет планира обилазак околине Дунава у Сремским Карловцима ученици су добили задатак да за тај час припреме реферате о Дунаву и да истакну значај који он има за само насеље. Ученици који имају фотоапарате биће задужени да их понесу приликом излета. Приликом планирања излета потребно је прво одредити правац кретања, затим избор радног места и објеката посматрања и избор облика и метода рада. Рад у природи много је кориснији од оног у учионици јер ученици директно посматрају објекат који проучавају. Циљ рада у природи је непосредно посматрање оног објекта који се проучава, а не може се демонстрирати у школским просторијама.

У току *маја* обрађиваће се подаци о физичко-географским карактеристикама Сремских Карловаца. Ученици ће цртати табеле и графиконе, ићи ће на излет у непосредну околину Дунава у Сремским Карловцима и цртаће геолошку карту Карловаца.

Обрада физичко-географских карактеристика Сремских Карловаца. На овом часу ученици би требали да изложе своје реферате о физичко-географским карактеристикама Сремских Карловаца. Час би требао да почне са излагањем о геолошким карактеристикама Сремских Карловаца, потом о климатолошким, хидролошким, педолошким и биогеографским карактеристикама.

Цртање табела и графикона. На овом часу наставник би требао да да ученицима упутства за цртање табела и графикона. Овом приликом ученици ће користити податке са предходног часа. Цртање табела и графикона ће помоћи ученицима да лакше упамте податке о физичко-географским карактеристикама Сремских Карловаца. Средње месечне температуре ваздуха (°C) у Сремским Карловцима (табела)

Излет у непосредну околину Дунава у Сремским Карловцима. Задатак сваког теренског рада је да ученици елементе стварног знања из појединих наставно-научних области посматрају непосредно у простору и да на тај начин стичу јасне перцепције, трајне представе и свест о животном чињеничном стању. На овом часу наставник би требао да изведе ученике у шетњу поред Дунава и организује за њих једну возњу чамцима Дунавом. Приликом шетње поред Дунава ученик који је добио задатак да напише реферат о Дунаву изложиће свој рад.

Изrada тематских карата Сремских Карловаца. Честим упражњавањем цртања карти наставник ће ученике потпуно оспособити за ову вештину. На овом часу ученици би требали да нацртају геолошку карту Фрушке горе. Наставник би на графоскопу приказао карту, јер је то ученицима једноставније за рад. Карта би од прилике требала да изгледа овако.

Припремање плана за излет у Сремским Карловцима и подела упутства за рад. Од припреме плана за излет зависи у великој мери успешност извођења часа у природи.

Наставник би предложио шта би све тог дана обишли и на које објекте би требали нарочито да обрате пажњу. Веома је важно да и сами чланови слободних активности дају своје сугестије и предлоге. Пошто би излет обухватио центар и његову ужу околину, ученици ће добити задатак да понове све што су до сада радили о културно-историјским знаменитостима у Сремским Карловцима.

Јун. У овом месецу припремаће се план за излет у Сремским Карловцима, који ће обухватити центар и његову ужу околину. Ученици ће вршити анализу прикупљеног материјала у току године који ће искористити за школску изложбу.

Излет у Сремским Карловцима, обилазак центра и његове уже околине. На овом часу ученици би требали да обиђу све значајне културно-историјске објекте које су обрађивали у току

школске године. За овај час наставник није дао ученицима много задужења, јер су ученици већ сада оптерећени припрамама за пријемне испите. Овај час би због тога требао да служи да ученици обиђу и виде све што су до сада научили, и да се опусте уз излет по Карловцима. Излет би обухватио следеће локалитете: Саборну цркву Св. Николе, Горњу цркву, Доњу цркву Св. апостола Петра и Павла, Римокатоличка црква Св. Тројства, Патријаршијски двор, Карловачка гимназија, Богословија, „Илион“, дворац породице Рајачић и Музеј пчеларства породице Живановић. Наставник би излагао све што су до сада радили о овим објектима док би ученике стално укључивао, постављајући им разна питања у вези ових локалитета на која би они свакако требали да дају исправан одговор. На овај начин наставник би проверио своје постигнуте резултате у раду са члановима слободних активности, док би ученици утврдили обрађено градиво.

Обрада и анализа прикупљених података о Сремским Карловцима. На овом часу наставник би са ученицима требао да прикупи целокупни материјал о Сремским Карловцима, који су прикупљали и сами израђивали у току године. Од материјала ученици би на крају године требали да имају прикупљене колекције фотографија, разгледница и репродукција слика на којима су Сремски Карловци, као колекције старих предмета из Карловаца. Требало би да имају урађену макету и мапу Сремских Карловаца, одговарајући број нацртаних карта, графикана и табела, као и модел рељефа Сремских Карловаца. након прикупљеног материјала наставник би са ученицима требао да анализира постигнуте резултате практичног дела рада. Од овог материјала наставник ће са ученицима издвојити материјал који ће изложити приликом школске изложбе.

Припремање школске изложбе на тему „Због чега ја волим Сремске Карловце“. Ученици ће у току овог часа припремати простор, у овом случају би то могао бити ходник школе, у коме ће приредити изложбу својих радова, на којима су радили током читаве године. Ученици би материјал изложили на следећи начин. На панелу би стављали фотографије и разгледнице Карловаца, и то тако да се поред фотографије на којој се налазе Карловци у прошлости стави слика садашњег изгледа Сремских Карловаца, ради поређења. Око панела би постављали старе предмете из колекције. По зидовима би качили цртеже који су сами радили као и репродукције слика познатих уметника Сремских Карловаца. Док би макете биле изложене у посебном делу. Ученици би целу школу украсили и цвећем, које би за ову прилику донели од куће. Изложба би била отворена дана ка се ученици расту са овом школом, односно на дан матураната. Због тога ће чланови слободних активности у ходницима поред изложеног материјала поставити неколико столова и столица где би сместили своје наставнике и услужили их кафом док живљају у пријатном амбијенту који су за ову прилику уредили ученици.

ЗАКЉУЧАК

Овако организован план рада обухвата све оно што би ученици требали да савладају и усвоје о Сремским Карловцима у току једне школске године на часовима слободних активности.

Ученици би током године требали да овладају основним знањем из географије свог насеља и да се упознају са актуелном географском стварношћу. Применом оваквог плана рада наставник би требао да оспособи ученике за коришћење географске карте и других учила који омогућавају економично и рационално савлађивање градива и оспособљавање ученика за самостални рад. Код ученика би се развио географски начин мишљења и способност посматрања, упоређивања и закључивања. Код ученика би се јавио интерес и жеља за што већом знању о Сремским Карловцима. Ученици би схватили значај положаја насеља и природних карактеристика и колико оне утичу на формирање и развој насеља. Они ће се упознати са становништвом, насељавањем и историјским и привредним развојем Сремских Карловаца. На крају године ученици би стекли завидно знање о Сремским Карловцима, који имају велики исто-

ријски и културни значај. Када буду усвојили овакво знање ученици ће још више бити поносни на њихово насеље.

Слободне активности имају велики значај у стицању географског знања. Основни разлог је што ученици добровољно долазе на ове часове, са јасном намером за стицањем што већег знања из географије. Слободне активности подстичу ученике на рад и учење кроз дружење, истраживања и креативни рад. Значај слободних активности огледа се и у томе што ученици на овим часовима могу доста да прошире своје знање не само о свом насељу већ и свим областима света.

ЛИТЕРАТУРА

- Бразда Мирко, 1977. Методе рада с аудиовизуелним средствима у настави земљописа, Приручник за наставнике, Школска књига, Београд.
- Ђере Ј. Корнел, 1982. Методика наставе географије. ПМФ, Институт за географију, Нови Сад.
- Ивков Анђелија, 2002. Настава географије у основним и средњим школама. Универзитет у Новом Саду, ПМФ, Департман за географију, туризам и хотелијерство, Нови Сад.
- Рајичић Миодраг, Васовић Милорад, 1964. Географско проучавање локалне средине, Приручник за наставнике. Завод за издавање уџбеника Социјалистичке Републике Србије, Београд.
- Ромелић Јован, 2003. Методика наставе географије. Универзитет у Новом Саду, ПМФ, Департман за географију, туризам и хотелијерство, Нови Сад.